

2. Publicist, poet și filosof

Noul an 1921 l-a găsit pe Lucian Blaga definitivând volumul de versuri *Pașii profetului*. În săptămânile de toamnă, cât a stat la Lugoj, Cornelia a învățat dactilografia, astfel încât la începutul lunii februarie 1921 terminase de bătut la mașină manuscrisul, ce urma să fie încredințat tipografiei „Ardealul“. Poetul spera că nu va trece luna și-l va vedea apărut. În următoarele două luni, adăuga acum filosoful, „cred că o să gat și cu corecturile lucrării mele de doctorat și atunci o dau în vileag“⁸¹. În ianuarie, avusese „năcazuri cu situația militară – se destăinuia lui D. D. Roșca. A trebuit să trec printr-o nouă recrutare, dar am scăpat“⁸¹.

Laborioasa muncă literară, desfășurată în solitudine, era singura activitate care-i aducea satisfacție. Dintre toate profesiile vizitate și sperate în lunile anterioare, Lucian Blaga exercita efectiv numai munca de ziarist. În sufletul său era mâhnit, și insatisfacțiile vor ieși curând la iveală după apariția noii sale cărți de versuri. Volumul acesta „e dimpreună cu însurătoarea mea cel mai bun lucru ce l-am făcut – îi scria lui Tudor Vianu la 12 mai 1921. Deocamdată stăm la Cluj. Până când? Știe Dumnezeu. Se poate întâmpla să mi se dea o catedră mai târziu. Azi nu e nici una liberă: nu vreau să moară bătrânii“¹¹⁹, încheia el cu un zâmbet amar.

Nemulțumirile interioare erau determinate de o insidioasă realitate exterioară. După întâile luni de gazetărie, Lucian Blaga a constatat că oamenii politici ai vremii considerau ziaristul un simplu zilier intelectual. Nici opinia publică nu acorda gazetarului o considerație deosebită. Ion Clopoțel, el însuși un vechi ziarist, releva că Lucian „nu-și ascundea repulsia față de ziaristica de atunci“, activitate lipsită de profesionalism, cu oameni „adunați la întâmplare, fără căpătâi, fără studii, fără cultură, gălăgioși, schimbători, cu maniere stranii. O muncă ce purta un stigmat respingător“⁶¹. Poate că unele epitete sunt prea apăsate depreciative, desigur nu toți ziarisții erau incuți și grobieni, dar frazele lui Ion Clopoțel dezvăluie o realitate obiec-

tivă, pe care sensibilitatea lui Lucian Blaga o resimțea acut și nu întârzie a o divulga cunoscuților: „În Cluj sunt destul de izolat”⁸¹. În realitate era vorba de o devalorizare a actului creator. În secolul trecut, opinia publică europeană arătase o stimă generală pentru omul de litere și de știință, deoarece raționalismul epocii vedea în inteligența umană elementul esențial oricărei perfecționări profesionale, creative și morale. După primul mare război, se produce o modificare, mai vizibilă în perimetrul național autohton: odată cu desconsiderarea inteligenței, omul de litere își diminuează prestigiul, pe primele locuri ridicându-se omul de afaceri și politicianul.

În ciuda contrarietăților sufletești, a aversiunii ori a resentimentelor față de unul sau altul dintre colegii de redacție, Lucian Blaga își îndeplinea cu inalterabilă conștiinciozitate profesională obligațiile de serviciu. La *Voința*, avea responsabilitatea rubricii *Note*, dar nu exclusivă, fiindcă în același spațiu tipografic materialul informativ aparține lui Adrian Maniu sau este redactat de Cezar Petrescu. Rubrica ocupa în mod obișnuit o jumătate de coloană, ori, mai rar, una întreagă pe prima pagină a ziarului. De cele mai multe ori, „notele” sunt nesemnate sau sunt iscălite cu inițiala prenumelui: L. [ucian], cu prescurtarea substantivului generic: Philo.[soph], ori cu pseudonimul „Ion Albu”, utilizat cu ani în urmă la *Românul*. Lucian Blaga a redactat, fără a fi titular exhaustiv, și rubrica *Litere, știință, artă*, aflată în interiorul ziarului, pe pagina a doua; semna „Spilcuitar”, „Recenz.”[ent], „Coresp.”[ondent] sau lăsa materialul fără semnătură. Nu este exclus ca el să fie traducătorul, prin intermediul limbii germane, al foiletonului *Femeia care și-a pierdut copilul*, de Dostoievski*.

---

* Articolele, notele și traducerile nesemnate din ziarele *Voința* și *Patria* au fost identificate, cele mai multe, de Mircea Popa, care atribuie, cel dintâi, lui Lucian Blaga rubrica *Litere, știință, artă*. Identificarea este exactă. Noi înșine am găsit în *Voința*, II, nr. 12 8, 18 februarie 1922, p. 2, precizarea redacției că autorul însemnărilor de la această rubrică este Lucian Blaga.

Publicistica desfășurată în paginile ziarului *Voința*, și, cu intermitență, în *Patria* ne dezvăluie un scriitor cu o amplă informație europeană în multiple zone ale cunoașterii umane. *Notele*, în întregime, dezvăluie o ilimitată deschidere a orizontului intelectual. Toate lecturile anterioare ies acum la iveală, într-o armonioasă sinteză și, în fapt, rubrica aceasta singură imprimă paginii o ținută elevat intelectuală.

Lucian Blaga meditează, în genere, pe marginea fenomenului cultural și social. El dezvoltă o idee generală, cum va proceda în deceniul următor Mircea Eliade, pornind de la lectura unei cărți, de la o noțiune oarecare, ori un eveniment anume, spațiul limitat impunându-i o densă expunere elegantă. Tânărul este firesc atras de problemele filosofice contemporane. Analizează cărțile apărute în editurile europene, prezintă noile curente de gândire, încercând să le înțeleagă el însuși esența, schițează profiluri intelectuale contemporane: Rudolf Eucken, W. Wundt, H. Bergson, O. Spengler, Leibniz, Herbart, Schelling, Nietzsche, Schopenhauer.

Lecturile sale literare se desfășoară pe o amplă arie diacronică și sincronică, de la Tolstoi și Dostoievski, la dramaturgii nordici: Ibsen, Strindberg; de la Tagore, prin Rilke, la Walt Whitman, de la marii scriitori europeni: Balzac, Hugo, Baudelaire, Byron, Dickens la universul literar chinez: Li Tai Pe. Din peisajul spiritual autohton, aproape toți scriitorii secolului anterior sunt evocați. În domeniul picturii, îi erau familiari Monet, Manet, Cézanne, Van Gogh, Rodin, Max Deri, iar în muzică, citează deseori pe Mozart, Händel, Beethoven. Firesc, problemele filosofice ale matematicii și fizicii revin cu regularitate în jurul lui Euler, Gaus, Einstein, Joule, Euclid. În spațiul rezervat Literelor, științei și artei, introduce scurte note referitoare la ideile și teoriile nou apărute în psihanaliză, psihologie, antropologie, dezvoltând un larg evantai de teme și motive ce puteau interesa pe cititorul comun. Recenzeează de asemenea cărțile scriitorilor români contemporani și, adesea, prezintă revuistica vremii.

Lucian Blaga a menționat într-o scrisoare adresată lui D. D. Roșca, în vara anului 1921, că, la ziar, are „foarte puțin de lucru“, adăugând imediat: „...așa că am vreme de ale mele“⁸¹. Specificarea este, indiscutabil, exagerată. Lectura profesională și redactarea textelor îi solicitau, inevitabil, câteva ore zilnic. Alte câteva și le petrecea în redacție și tipografie. Uneori, interveneau urgențe, care impuneau cu necesitate prezența lui întreaga zi. Și tot mai frecvent trebuie să fi trăit convingerea că munca lui intelectuală se risipește într-o dezolantă efemeritate. Tocmai de aceea, este de crezut că un sentiment de insatisfacție și o senzație de zădărnicie îl urmăreau cu obsesivă constanță. Începea să le contracareze, refugiindu-se în literatură. Strecura aforisme în *Voința*, trimitea altele *Lamurei* la București, includea o poezie în ziar, expedia câteva *Vieții Românești*, adresa o alta revistei arădene *Cele trei Crișuri*. Dar s-a convins cu repeziciune că literatura sa găsește cu greutate spațiu în publicațiile altora. Ion Pillat îl anunțase, din decembrie 1920, împreună cu felicitările transmise pentru căsătorie, iminenta apariție lunară a revistei *Cugetul românesc* și îi propunea o colaborare permanentă. Însă primul său număr apare abia în februarie 1922, sub conducerea lui T. Arghezi, și Lucian Blaga nu numai că nu va fi un colaborator permanent, ci i se va publica o singură poezie în numărul 4-5, din aprilie-mai 1923!

La mijlocul lunii martie i-a apărut, într-un tiraj de o mie de exemplare, volumul de versuri *Pașii profetului*, cuprinzând douăzeci și patru de noi poeme, scrise cu intermitență din iunie 1919, până în decembrie 1920. La 26 martie, Adrian Maniu îl recenza în *Voința*. Intenționând să se transforme într-o mare casă de editură, Institutul de Arte Grafice „Ardealul“ asigura difuzarea și Lucian Blaga urma să primească 20% din totalul încasărilor. Directorul consiliului de administrație, alcătuit, majoritatea, din oameni de afaceri clujeni, era profesorul Sextil Pușcariu. Referatele pentru cărțile de literatură erau întocmite, cele mai multe, de Ion Agârbiceanu. În cazul unui referat negativ, decidea Sextil Pușcariu⁸⁴.

Lucian Blaga a trimis câte un exemplar din carte cunoscuților din țară și din străinătate. Destinatarii au fost impresionați mai cu seamă de... eleganța grafică a cărții: „...volumul cel frumos“ (Ion Bianu)²⁶; „Nici în Germania nu s-a tipărit un așa de frumos volum“ (Nichifor Crainic)¹¹⁴. Reacțiile critice defavorabile s-au ivit aproape imediat. În articolul *Versuri ca pentru ziua de azi*, N. Iorga declara în *Gazeta Transilvaniei* că „n-a înțeles“ noile poeme din *Pașii Profetului*, fiindcă sunt „fără sens“. Cartea a displăcut și „prietenilor“; Andrei Oțetea îi reproșa versurile libere și „forma cea mai prejos de orice critică“⁸¹.

Indirect, Lucian Blaga solicită o cronică lui Tudor Vianu, căruia îi trimisese volumul la redacția ziarului *România nouă*, unde destinatarul colabora accidental: „Mă bucură că mi-ai citit volumul. Gădesc că s-a scris puțin (subl. exp.) sincer despre el – în cele vreo douăzeci de recenzii de până acum [Însă exagera; erau unsprezece]. Față de întâiul volum cred că e o evoluție hotărâtă într-o direcție care are multe părți comune cu expresionismul“¹¹⁹. Însă Tudor Vianu se va eschiva, pretextând că se află „în plină elaborare a unei cărți“, pe care o nădăjduia „gata către sfârșitul toamnei“. În scrisoarea expedită din Viena la 23 mai 1921, Nichifor Crainic îi reproșa prezența elementelor lexicale impure: „Ceea ce nu mi-a plăcut în foarte frumosul tău volum sunt câteva apucături (nu știu dacă tu, ardelean, ai sensul exact al acestui cuvânt) – ce cad dincolo de bunul simț artistic“. Cea mai gravă i se părea comparația cu «urdorile». E oribilă“. Expeditorul se referea la poema *Mă odihnesc lângă o piatră de hotar*, în care se afla cuvântul încriminat: „Brazi se leagănă – mușchi, ușori – / și acele lor prinse în rășină / par gene pline de urdori“¹¹⁴.

Lucian Blaga a dăruit cartea și colegilor de redacție. Cu puțință este ca tocmai volumul *Pașii profetului* – care dovedea că, în ciuda risipirii în efemeritatea însemnărilor zilnice, autorul găsisese modalitatea de a rămâne în zona eterată a lirismului – să-l fi determinat pe Cezar Petrescu să revină, cu decisivă

hotărâre asupra unei idei mai vechi: editarea unei reviste dedicată exclusiv literaturii, „unde să fim la noi și numai pentru noi”¹¹⁸. Era într-o zi din ultima săptămână a lunii martie. Cezar Petrescu și câțiva colegi de breaslă se aflau în parcul orașului Cluj, în fața lacului „mic cât o farfurie”. Vorbeau, bucurându-se de primăvara ce se apropia. Și, deodată, aparent fără legătură cu discuția generală, Cezar Petrescu a rostit o frază:

„— Ceea ce ne-ar trebui nouă, ca să ne cunoaștem și să ne găsim drumul, ar fi o revistă... A noastră, scrisă de noi, pentru noi...”. Și, în tăcerea melancolică a celorlalți, a adăugat: „S-ar numi bunăoară *Gândirea*. Și dacă nu apare acum, cât îi simțim nevoia, într-o lună, n-are să mai apară niciodată”¹¹⁸.

Ceilalți au zâmbit. Tuturor li se părea un proiect himeric¹²⁰. Și, cu umor, Cezar Petrescu reținea peste ani reacțiile individuale: „Adrian Maniu «a strâns din umeri»; Lucian Blaga «a strâns din nas»; Gib Mihăiescu «a strâns din buze»”. Cu identic scepticism au primit vestea ceilalți: „Am scris lui Nichifor Crainic și lui Busuioceanu, la Viena. Mi-au răspuns [cu] o scrisoare care echivala în ton cu un «Fugi, mă, cu fleacurile astea». Am scris la Iași lui Demostene Botez, Philippide, frații Teodoreanu — n-au răspuns nici pis”¹¹⁸.

Singurii care au lucrat efectiv la apariția revistei, toată luna aprilie, au fost Cezar Petrescu și D.I. Cucu, redactor la *Voința*. Acesta din urmă a obținut un împrumut de 5.000 de lei de la Banca Agrară din Cluj, pentru hârtie și plata tipografiei. Amândoi au definitivat formatul, paginația și au lansat afișele, anunțând apariția noii publicații. Cezar Petrescu a obținut colaborări de la toți cunoscuții, l-a trecut pe D.I. Cucu, alături de sine „redactor” pe coperta revistei, și la 1 mai 1921, întâiul număr, tipărit într-un tiraj de 6.000 de exemplare, se afla în vitrinele librăriilor și ale chioșcurilor de ziare; un exemplar costa 2,50 lei. Văzând „miracolul” ardelenii Lucian Blaga, Ion Agârbiceanu, muntenii: Adrian Maniu, Gib Mihăiescu, Ion Pillat, moldovenii: Al Philippide, Demostene Botez, Ionel și Al. O. Teodoreanu s-au strâns fără rezerve sub direcția liberală

a lui Cezar Petrescu „și niciodată o revistă literară n-a concentrat atâtea bunăvoinți mai spontane, mai dezinteresate și mai din diverse puncte cardinale sosite“¹¹⁸.

Cuvântul înainte, redactat de Cezar Petrescu împreună cu Adrian Maniu, „anunța, sub o formă imprecisă și lirică, refuzul de a ne trasa un program“¹²¹. Aceeași idee o sublinia Lucian Blaga: *Gândirea* a apărut „ca un buchet de tendințe centrifuge, și aproape ostentativ fără program [...]”. Stăpânea în paginile ei, de la început, o atmosferă de colectivitate, întemeiată pe prietenie în primul rând, iar nu pe ideologie“¹⁰¹.

Apăruse, în sfârșit, o revistă dedicată exclusiv literaturii, dar ea nu rezolva cu nimic problemele financiare ale colaboratorilor. Dimpotrivă, le va cere continuu sacrificii materiale. În februarie 1922, *Gândirea* datora Institutului de Arte Grafice „Ardealul“ suma de 47.676,50 lei. Deficitul se datora neachitării abonamentelor și a nerestituirii banilor încasați de către depozitari. În octombrie 1921, după moartea soției sale, Marcela, Cezar Petrescu s-a îmbolnăvit de tuberculoză osoasă, recidivă a formei ganglionare avută în anii studenției, și va rămâne imobilizat în pat mai mult de șase luni. La începutul anului 1922, s-a recurs la o soluție disperată: *Voința* a luat asupra sa o parte din datoriile revistei și, în schimb, *Gândirea* era oferită supliment gratuit abonaților la ziar. Situația va fi remediată abia în primăvara anului 1922, cu subvențiile obținute de la băncile bucureștene, prin intermediul poetului Ion Pillat și al pictorului Ștefan Popescu.

În primul număr al *Gândirii*, Lucian Blaga a publicat un articol despre Oswald Spengler, iar în următoarele cinci va mai tipări articole, câteva poezii și mai multe aforisme. Apoi, îl vom găsi în celelalte numere cu intermitență. După apariția volumului *Pașii profetului*, Lucian Blaga a lăsat deoparte stilizarea tezei de doctorat, despre care amintea în diverse scrisori, și a revenit asupra proiectului mai vechii drame *Zamolxe*.

Scrisese, în anul anterior, cu intermitență, la Sebeș, la Cluj sau la Viena. Aceasta explică prezența în primul manuscris de

63 de file, scris cu cerneală neagră, a unei hârtii de calitate și dimensiuni diferite. Acest text, asupra căruia va reveni de câteva ori, corectând, modificând sau reelaborând replici, scene sau tablouri, cu cerneală roșie, verde, albastră, galbenă, cu creion negru sau chimic, a fost încă o dată integral recitit. În primăvara și în vara anului 1921, l-a retranscris cu cerneală roșie, pe 80 de file de aceeași calitate și dimensiune, în care introduce iarăși corecturi cu creionul și cerneală verde sau neagră, ce atestă o lectură succesivă¹²².

Sentimentului general de nemulțumire trăit continuu, i se adăugă o altă neplăcere. În raportul Secțiunii literare a Academiei Române, Ion Bianu a propus ca premiul „Adamachi“, în valoare de 5.000 de lei, să fie divizat între patru concurenți: 2.000 de lei lui Lucian Blaga pentru *Poemele luminii și Pietre pentru templul meu*, o mie de lei lui Demostene Botez pentru *Floarea pământului*, o altă mie Elenei Farago pentru *Șoaptele amurgului și Din traista lui Moș Crăciun*, iar ultima lui Leca Morariu pentru *Povești bucovinene*. Formulată, probabil, și sub înrăurirea criticilor aduse volumului *Pașii profetului* de către N. Iorga și Ovid Densusianu, amândoi membri ai Academiei, propunerea a fost acceptată de întreaga secție. Sextil Pușcariu, ce va prezenta în aceeași ședință raportul pentru bucovineanul Morariu, a fost de asemenea de acord. Cărțile lui Lucian Blaga au fost banal elogiate de I. Al. Brătescu-Voinești. Un singur eveniment a atenuat dezamăgirea lui Lucian: alegerea sa ca membru activ al Societății Scriitorilor Români, la 1 iulie 1921.

Este foarte posibil ca Sextil Pușcariu să se fi simțit vinovat față de poet, fiindcă el îl îndemnase să se prezinte la premiul Academiei, și a căutat o modalitate compensatorie. Dacă își asumase rolul de a-l „lansa“ pe Lucian Blaga în ianuarie 1919, înțelegea să-l sprijine în continuare. Nu era vorba numai de propriul său prestigiu. Dincolo de receptarea contradictorie a contemporanilor, Sextil Pușcariu a avut convingerea că se află în fața unui talent autentic. Seara aceea când citise întâia oară versurile din *Poemele luminii* o păstra în amintire asemenea

unei „serbări sufletești“. Intuia că „profesiunea“ tânărului era nu numai pasageră, dar și necorespunzătoare cu pregătirea lui intelectuală. Știa, de asemenea, că premiul i-ar fi fost de un mare ajutor material. Prilejul de a se recompensa s-a ivit curând.

În toamnă, „misterul păgân“ *Zamolxe* era încheiat. Lucian Blaga expusese proiectul cumnatului său, Tiberiu Brediceanu, și acesta, vădit atras de subiect, își exprimase dorința de a-l folosi ca scenariu pentru o posibilă piesă simfonică. Însă, ulterior, interesul lui se va stinge. La 1 octombrie, în *Gândirea*, D. I. Cucu anunța apropiata apariție a cărții și îi rezuma subiectul; spre a suscita curiozitatea publicului cititor, în același număr reproducea primul tablou din actul I, cuprinzând monologul lui Zamolxe, iar în numărul din 1 noiembrie, tabloul I, din actul al III-lea.

Cu deferență, Lucian Blaga i-a propus lui Sextil Pușcariu să-i citească textul. Intenția nu venea din dorința de a cunoaște opinia profesorului. Tânărul știa că poemul său dramatic este valoros. Dar el însuși se simțea jenat și, paradoxal, vinovat, pentru că exemplarele din *Pașii profetului* se desfăceau cu neobișnuită lentoare, în comparație cu *Poemele luminii*, în anii anteriori. Voia să-i demonstreze profesorului care, probabil – bănuia –, nu-i citise noul volum de versuri sau nu în întregime, că este totuși un scriitor adevărat.

Sextil Pușcariu acceptă și în primele zile ale lunii noiembrie într-un „cerc restrâns“, Lucian Blaga a citit poemul. Participau puține persoane, intimii și cunoscuții. Emoționat inițial, autorul a citit cu voce ușor tremurată și, apoi, tot mai stăpân pe sine, pe măsură ce intuia interesul crescând al ascultătorilor. Lectura a fost un triumf! Sextil Pușcariu era entuziasmat. Și-a exprimat admirația, imediat, oral, și după câteva zile nota în *Jurnalul* său: „Zamolxe, Magul, Zemora, iată câteva din figurile-idei ale acestui panteist plin de admirație pentru tot ce e mare și frumos în lume. Un suflet de poet care găsește în orice sămânța frumuseții aruncată cu atâta belșug în lume. E uimitor cât de stăpân e Blaga pe limba românească, pe care o mlădiază după

gândurile cele mai subtile, fără să-i trebuie nici vorbe nouă, nici neologisme⁸⁴.

Profesorul a dat imediat textul la tipar. La 22 noiembrie, *Voința* îi anunța apariția. Îndată, nutrind speranța materializării proiectului inițial, Lucian Blaga a expedit cartea lui Tiberiu Brediceanu care, în toamna aceluiași an, în timpul unei călătorii de studii prin satele bănățene, descoperise melodia baladei *Miorița*. Volumul era însoțit de o scrisoare, redactată pe o hârtie cu antetul *Gândirii*: „Îți trimit un exemplar de lux din *Zamolxe*. Te rog să-l citești cu atenție și să-mi scrii ce se poate face. Ne-am bucurat așa de mult de roadele excursiei tale în Banat, îndeosebi de vestea că ai găsit melodia originală a *Mioriței*. Poate o putem întrebuința în *Zamolxe*“¹¹⁵. Însă gândul nu s-a materializat, Tiberiu Brediceanu fiind acela care a renunțat la proiect.

Între timp, Sextil Pușcariu a obținut pentru Universitatea din Cluj, de la Constantin Banu, fostul director al revistei *Flacăra*, suma de 6.000 de lei, ca premiu, pentru cea mai valoroasă „lucrare poetică din Ardeal, apărută în 1921“. Pușcariu și-a dat seama că, acordat Universității, premiul ar fi avut puține șanse să ajungă în mâinile lui Lucian Blaga. El a obținut clauza, expres specificată în decizia ministerială, ca hotărârea premiei, formulată după „studierea tuturor operelor poetice apărute în anul 1921“ să fie luată de consiliul profesoral al Facultății de Litere.

Sextil Pușcariu a exclus de la început din discuție *Pașii profetului*, deoarece era cu puțință ca cineva să invoce criticile lui N. Iorga sau Ovid Densusianu, și a hotărât să premieze „misterul păgân“ *Zamolxe*. Referatul, citit în ședința consiliului profesoral din 27 decembrie, este de o mare profunzime și se vede bine că raportorul s-a străduit să scoată totul din text. La 28 decembrie, i-a trimis lui Lucian Blaga o carte de vizită, înștiințându-l că „festivitatea predării premiului va fi duminica viitoare la 11 1/2 a.m., în aulă. Ți se potrivește timpul? Cornelia poate veni? Vineri la consiliu am hotărât definitiv“. Ulterior,

festivitatea va fi fixată în ziua de marți, 3 ianuarie 1922. Plicul trimis de Sextil Pușcariu a fost deschis de Cornelia, aflată singură acasă.

Îndată după ziua întâi de Crăciun, Lucian plecase la București să-l întâlnească pe Caius Brediceanu. Insatisfacția interioară, trăită intens în ultimele luni, se dizolvase într-o hotărâre desperată, acceptată cu recunoștință de Cornelia: va cere intrarea în diplomatie! Caius Brediceanu, care era acum „ministru de stat pentru Ardeal, Banat și părțile ungurene“, a intervenit unde trebuia, bucuros că îl va scoate pe Lucian din „mizeriile“ ziaristicii. În dimineața zilei de 28 decembrie, Lucian Blaga redacta următoarea cerere, adresată direct lui Gh. Derussi, ministru de externe în cabinetul Take Ionescu:

„Domnule Ministru,

Subsemnatul vă rog să binevoiți a mă primi în corpul consular numindu-mă cancelar la Legațiunea din Paris. Sunt doctor în litere și filosofie la Universitatea din Viena, – și am publicat o serie de lucrări bine primite de critica noastră, – între altele *Poemele luminii* și *Pietre pentru templul meu*, amândouă premiate de Academia Română. Primind acest post, cred că mă pot și mai bine dezvolta, ajungând în contact cu occidentalul“.

În dosarul personal al lui Lucian Blaga există și o însemnare a lui V. Braniște: „...pentru ședința din 28.XII.1921: Dl. Vaida a intervenit la Dl. Prim-Ministru ca marele poet și scriitor Lucian Blaga, doctor în litere (sic!), să fie numit cancelar la Paris“. După o perioadă de patru luni de familiarizare cu problemele serviciului, în centrala Ministerului de Externe, urma să plece la 1 mai 1922 în capitala Franței⁹³.

La 30 decembrie, Lucian Blaga și Caius Brediceanu au sosit la Cluj. Caius venise în delegație oficială pentru a inspecta „serviciile de aici“. Însă delegația era mai mult un pretext. În realitate, voia să fie împreună la trecerea în noul an cu sora și fratele său, Tiberiu, la care a și locuit în toată această perioadă. Emoționată, într-o spontană izbucnire de recunoștință, Cornelia și-a îmbrățișat și și-a sărutat cu afecțiune fratele, pentru frumo-

sul dar făcut de Anul Nou! Revăzând-o după trecerea atâtor luni, Caius a rămas cu impresia, că tânăra doamnă Blaga este puțin „cam slabă“, dar poate totul se datora efortului intelectual depus; Cornelia își luase absolutoriu în medicină și nu mai avea „decât examene de făcut, fără să mai trebuie să meargă la școală, ceea ce în vremea din urmă nu prea i-a plăcut“, scria fratele mai mare mamei sale la Lugoj⁶⁶. În seara zilei de 2 ianuarie au asistat cu toți la *Bohema*, unde, menționa Caius, „am admirat o creație familiară, făcută de Tiberiu“⁶⁶.

În dimineața zilei de 3 ianuarie, Caius a participat și el la adunarea festivă pentru premiera piesei *Zamolxe*. Aula Universității era arhiplină. Al. Lapedatu, decanul Facultății de Litere și Filosofie, a deschis festivitatea, menționând condițiile impuse de minister, după care adăugă: „Consiliul Facultății noastre, după studierea amănunțită și îndelungată a tuturor operelor poetice apărute în acest an, a hotărât cu unanimitate de voturi și cu cea mai absolută obiectivitate că «misterul păgân» *Zamolxe* al d-lui Lucian Blaga este opera cea mai valoroasă apărută în anul acesta și ca atare a declarat-o premiată cu premiul de 6.000 de lei creat de Ministerul Artelor. Transmitem cele mai sincere felicitări poetului de mare valoare Lucian Blaga și rog pe d-l Sextil Pușcariu să dea citire raportului d-sale, asupra operei d-lui Blaga“¹²³.

Sextil Pușcariu a vorbit cu multă căldură despre personalitatea poetului. A relevat structura ideatică a poemului și reușitele lui artistice, încheind cu o paralelă pe gustul celor mulți: „Deși a suferit, ca și Coșbuc, influența germană, Blaga rămâne român, având o limbă de o puritate rară. O coincidență a împrejurărilor a făcut ca Ardealul să dea în poezie (prin Coșbuc și Blaga) cea mai curată limbă românească și cele mai frumoase împreunări de cuvinte românești.“ Ultimile cuvinte ale raporturii au fost „acoperite de un ropot de aplauze. Timp de câteva minute, numerosul public ovaționează pe sărbătoritul poet, făcându-i o călduroasă manifestație de simpatie“¹²³. În luna mai 1922, la sesiunea anuală a Academiei Române, N. Iorga l-a

întâmpinat pe Sextil Pușcariu cu reproșul „că pot să încurajez pe Blaga și să vorbesc de bine despre acest tânăr căruia îi prevestește casa de nebuni”⁸⁴. Fraza rostită de marele istoric era un palid reflex al vehementei indignări exprimate în revista *Ramuri*, într-un articol al cărui titlu sugerează tonul întregii intervenții: *Ce a primit cu 6.000 de lei și serbare publică Universitatea din Cluj...*

La 5 ianuarie 1922, Lucian Blaga a primit de la Direcția Personalului și Protocolului din Ministerul de Externe copia decretului nr. 76, prin care îi era anunțată numirea în funcția de „cancelar”, cu data de 1 ianuarie 1922. Scrisoarea nu i-a făcut deloc plăcere. Între timp, starea lui sufletească se schimbase. Plecase la București într-un moment de criză interioară, sub înrâurirea unei trăiri emoționale depresive și a dezamăgirii determinate de circumstanțele imediate nefavorabile, dar, subconștient, nu agrea noua îndeletnicire. Festivitatea premierii dramei *Zamolxe*, elogiosul raport prezentat de Sextil Pușcariu i-au vivificat încrederea în „steaua”-lui, și în vocația sa creatoare și i-au inculcat speranța că va izbuti să se impună conștiinței publicului cititor. De aceea, se decise instantaneu: va refuza numirea. Cornelia, nu mai puțin surprinsă de hotărârea aparent illogică a soțului ei, ar fi dorit să accepte: având o slujbă sigură și bine retribuită, Lucian ar fi putut să se ocupe în afara orelor de serviciu numai de literatură.

Tânărul, dimpotrivă, avea convingerea că o muncă de birou cu orar inflexibil, cu obligații profesionale rigide, într-un domeniu de activitate care nu-l atrăgea, îl îndepărta inevitabil de creație. Se adăuga și precara cunoaștere a limbii franceze. Evident, raționamentul era în bună măsură subiectiv, dar Lucian Blaga simțea că esența personalității lui era guvernată de o exigență interioară, care-i cerea să procedeze astfel. Opțiunea nu trebuia justificată. Era o cerință ce se impunea cu necesitate și în afara căreia nu putea gândi propria-i existență. Era, firește, conștient că refuzând diplomația și acceptând rămânerea în literatură își impunea inevitabile răspunderi și constrângeri. Tinerii

soți s-au certat pentru întâia oară. Apoi, Lucian înclină pentru o soluție de compromis: la 16 ianuarie solicită aprobarea amânării prezentării la serviciu până la 15 aprilie 1922; anexa cererii un certificat medical, ce specifică motivul, real sau fictiv: „anemie pernicioasă după o influență de gripă îndelungată“.

Hotărând astfel, Lucian Blaga nu avea nimic special în vedere. Voia doar să se dedice, mai mult decât o făcuse până atunci, propriilor lui lucrări, dorință, desigur, legitimă. A recitat și stilizat *Cultură și cunoștință*. A încredințat *Gândirii* capitoul intitulat *Ideile și valabilitatea lor funcțională*, unde apare la 15 ianuarie. Manuscrisul, cu coperta desenată de T. Damian, a fost predat tot „Ardealului“. La 15 aprilie 1922, volumul se afla în vitrinele librăriilor. Dar în ciuda anticipărilor entuziaste ale autorului, care credea că, neapărat, cartea va fi viu discutată, ecoul în presă a fost minim.

La 27 martie 1922, *Voința* și-a încetat apariția. De la începutul noului an, tirajul ziarului scăzuse treptat, abonamentele erau puține, pierderile financiare, enorme. Lucian Blaga și ceilalți salariați au fost preluați de redacția ziarului *Patria*. Poetul primea acum un salariu de 4.000 de lei lunar, când un exemplar din ziar costa un leu – și, rememorând târziu anii aceștia va declara că „trăia mulțumit din această sumă“¹²⁴. Convins că de data aceasta situația materială rămâne stabilă pe un timp nedeterminat, Lucian Blaga a redactat o cerere prin care solicita Centralei Ministerului de Externe „punerea în disponibilitate“ din funcția de cancelar. Motiva decizia luată prin urgența încheiere a „mai multe lucrări literare“. La 17 aprilie, primea decretul nr. 1739, prin care era anunțat că petiția i-a fost acceptată, cu data de întâi a aceleiași luni.

Între anii 1921–1922, Lucian Blaga a acordat mai multă atenție rudelor sale. Ciclul *Moartea lui Pan*, din *Pașii profetului* a fost dedicat Letiției Pavel; poezia *Din copilăria mea* a închinat-o nepoțelei Gigi, fiica lui Tit Livius. Dincolo de aceste dovezi de afecțiune spirituală, Lucian Blaga a întreprins și câteva acțiuni concrete. În *Fapta unui revizor școlar*, articol

întâmpinat pe Sextil Pușcariu cu reproșul „că pot să încurajez pe Blaga și să vorbesc de bine despre acest tânăr căruia îi prevestește casa de nebuni”⁸⁴. Fraza rostită de marele istoric era un palid reflex al vehementei indignări exprimate în revista *Ramuri*, într-un articol al cărui titlu sugerează tonul întregii intervenții: *Ce a premiat cu 6.000 de lei și serbare publică Universitatea din Cluj...*

La 5 ianuarie 1922, Lucian Blaga a primit de la Direcția Personalului și Protocolului din Ministerul de Externe copia decretului nr. 76, prin care îi era anunțată numirea în funcția de „cancelar”, cu data de 1 ianuarie 1922. Scrisoarea nu i-a făcut deloc plăcere. Între timp, starea lui sufletească se schimbase. Plecase la București într-un moment de criză interioară, sub înrâurirea unei trăiri emoționale depresive și a dezamăgirii determinate de circumstanțele imediate nefavorabile, dar, subconștient, nu agrea noua îndeletnicire. Festivitatea premierii dramei *Zamolxe*, elogiosul raport prezentat de Sextil Pușcariu i-au vivificat încrederea în „steaua” lui, și în vocația sa creatoare și i-au inculcat speranța că va izbuti să se impună conștiinței publicului cititor. De aceea, se decise instantaneu: va refuza numirea. Cornelia, nu mai puțin surprinsă de hotărârea aparent illogică a soțului ei, ar fi dorit să accepte: având o slujbă sigură și bine retribuită, Lucian ar fi putut să se ocupe în afara orelor de serviciu numai de literatură.

Tânărul, dimpotrivă, avea convingerea că o muncă de birou cu orar inflexibil, cu obligații profesionale rigide, într-un domeniu de activitate care nu-l atrăgea, îl îndepărta inevitabil de creație. Se adăuga și precara cunoaștere a limbii franceze. Evident, raționamentul era în bună măsură subiectiv, dar Lucian Blaga simțea că esența personalității lui era guvernată de o exigență interioară, care-i cerea să procedeze astfel. Opțiunea nu trebuia justificată. Era o cerință ce se impunea cu necesitate și în afara căreia nu putea gândi propria-i existență. Era, firește, conștient că refuzând diplomația și acceptând rămânerea în literatură își impunea inevitabile răspunderi și constrângeri. Tinerii

soți s-au certat pentru întâia oară. Apoi, Lucian înclină pentru o soluție de compromis: la 16 ianuarie solicită aprobarea amânării prezentării la serviciu până la 15 aprilie 1922; anexa cererii un certificat medical, ce specifica motivul, real sau fictiv: „anemie pernicioasă după o influență de gripă îndelungată“.

Hotărând astfel, Lucian Blaga nu avea nimic special în vedere. Voia doar să se dedice, mai mult decât o făcuse până atunci, propriilor lui lucrări, dorință, desigur, legitimă. A recitat și stilizat *Cultură și cunoștință*. A încredințat *Gândirii* capitolul intitulat *Ideile și valabilitatea lor funcțională*, unde apare la 15 ianuarie. Manuscrisul, cu coperta desenată de T. Damian, a fost predat tot „Ardealului“. La 15 aprilie 1922, volumul se afla în vitrinele librăriilor. Dar în ciuda anticipărilor entuziaste ale autorului, care credea că, neapărat, cartea va fi viu discutată, ecoul în presă a fost minim.

La 27 martie 1922, *Voința* și-a încetat apariția. De la începutul noului an, tirajul ziarului scăzuse treptat, abonamentele erau puține, pierderile financiare, enorme. Lucian Blaga și ceilalți salariați au fost preluați de redacția ziarului *Patria*. Poetul primea acum un salariu de 4.000 de lei lunar, când un exemplar din ziar costa un leu – și, rememorând târziu anii aceștia va declara că „trăia mulțumit din această sumă“¹²⁴. Convins că de data aceasta situația materială rămâne stabilă pe un timp nedeterminat, Lucian Blaga a redactat o cerere prin care solicita Centralei Ministerului de Externe „punerea în disponibilitate“ din funcția de cancelar. Motiva decizia luată prin urgenta încheiere a „mai multe lucrări literare“. La 17 aprilie, primea decretul nr. 1739, prin care era anunțat că petiția i-a fost acceptată, cu data de întâi a aceleiași luni.

Între anii 1921–1922, Lucian Blaga a acordat mai multă atenție rudelor sale. Ciclul *Moartea lui Pan*, din *Pașii profetului* a fost dedicat Letiției Pavel; poezia *Din copilăria mea* a închinat-o nepoțelei Gigi, fiica lui Tit Livius. Dincolo de aceste dovezi de afecțiune spirituală, Lucian Blaga a întreprins și câteva acțiuni concrete. În *Fapta unui revizor școlar*, articol

publicat în *Patria* la 20 septembrie 1922, elogia activitatea lui Ion Pavel, cumnatul său, revizor în județele Bistrița-Năsăud. S-a străduit să o ajute material pe Malvina, soția lui Tit-Livius, retipărind o nouă ediție din *Fizica* fratelui său, apărută inițial în anul 1908, la Brașov, manual foarte căutat îndată după război pentru valoarea lui științifică. Cartea avea nevoie de un capitol final de *Cosmografie* de aproximativ douăzeci de pagini și Lucian Blaga i-l solicită lui Teodor Neș, profesor de fizică la Liceul „Andrei Șaguna” din Brașov. Când a primit acceptarea acestuia, și-a anunțat cumnata de hotărârea luată și a intrat în tratative cu „Ardealul”. Manuscrisul lui Neș l-a primit la sfârșitul lui august și prima săptămână a lunii septembrie preda cartea tipografiei¹²⁵.

Vara anului 1922 a fost, neîndoielnic, întâiul din cele mai grele anotimpuri pentru Lucian Blaga. Pentru prima oară, în scrisoarea trimisă lui D. D. Roșca la 14 iulie 1922, își mărturisește singurătatea acceptată ca o condiție intrinsecă a creației: „...trăiesc absolut retras în munca literară”. Rândurile sunt scufundate într-o adâncă melancolie. Se vede bine că ar dori să reducă depărtarea sufletească dintre el, Andrei Oțetea, D. D. Roșca și ceilalți; intuia că toți s-au înstrăinat și avea sentimentul că el este vinovat de răcirea amicitiei de odinioară. De aceea, se disculpă, asigurându-i că a rămas același, că „alți prieteni” în afară de ei nu are; le repetă că nu este câtuși de puțin supărat pe Andrei Oțetea, cum s-ar putea crede, pentru critica adusă volumului său, *Pașii profetului*: „Cu succesul cărților mele sunt mulțumit: mi-am creat un nume care are foarte mulți dușmani și care e discutat cu vehemență. Prin urmare să nu crezi că m-am înstrăinat de voi, fiindcă ați fi eventual în dezacord cu lucrările mele. Doamne ferește”. Și sugera „câteva întâlniri”, ca ei toți să constate cum stau lucrurile și în felul acesta „să se înlătore orice bănuială”⁸¹. Însă invitației avansate de Lucian Blaga, „prieteni” nu i-au răspuns.

La 15 iulie, împreună cu soția, care promovase toate examenele în primăvară, a plecat în concediu, dar nu în străinătate,

cum visa Lucian la începutul anului 1920, ci la... Bran, unde reținuse o cameră la hotelul „Mühlbechen“. Aici, Cornelia s-a îmbolnăvit de febră tifoidă, contactată probabil prin apa de băut, prin fructele de pădure sau legumele nespălate. Pe Lucian, care avea o teamă patologică de boală, febra ridicată a Corneliei, tulburările diareice, starea constantă de toropeală l-au înspăimântat îngrozitor. Apoi, spitalizarea, ce părea să se eternizeze – abia la mijlocul lui septembrie soția era în afara oricărui pericol –, l-a epuizat, fizic și material. Toate economiile se mistuieră și Lucian Blaga va fi regretat nu o dată decizia de a renunța la diplomație. Meditând la propria-i situație, tânărul generaliza cu amărăciune: „Un scriitor – în afară de cazul că scrie pornografii babilonice – nu mai poate trăi din ceea ce încasează pe urma operei sale, fie cât de nobilă, fie cât de prodigioasă, fie cât de superioară. Publicul nu citește și nu cumpără cărți. Am ajuns într-o epocă în care a citi e o rușine [...]. Toată curiozitatea e redusă la cea a pântecului. Artistul ca și scriitorul urcă cea mai tristă golgotă. Încărcat de grija zilei de azi, ca de aceea a zilei de apoi, nu are răgazul inspirației“.

Acum abia Lucian Blaga a avut revelația existenței omului ca lume concretă, existență percepută atât ca necurmată confruntare cu adversitățile exogene, dar receptată și ca o extenuantă luptă cu delicatele și complicatele tensiuni endogene. Lumea care, cu numai câțiva ani în urmă, sub acoperișul ocrotitor al locuinței din Sebeș, i se părea un Eden mirific, o corolă de nesfârșite minuni, își dezvăluia treptat, treptat, cruzimile intrinseci, primejdiile neștiute, violențele neașteptate. Dar în acest neprielnic context circumstanțial, surprinzătoare rămâne forța de a se realiza, valorificând artistic întâmplările prin care trece, de a folosi probele pe care viața i le scotea în cale drept o modalitate de împlinire a vocației sale.

Boala Corneliei și teama de a nu o pierde i-au adus în fața ochilor peisajul receptat în vara anului 1915 la Sibiel, unde se afla la invitația lui Andrei Oțetea. Cadrul natural de atunci, oamenii cu lăcașurile și vetrele lor le folosește ca decor pentru

acțiunea dramei *Tulburarea apelor*. Scria cu îndârjire și desepare, atât pentru a atenua reproșul tăcut pe care, uneori, avea senzația că îl deslușește în privirile Corneliiei, dar și pentru că simțea continuu imboldul de a scrie.

Viitorul apropiat se contura în continuare neliniștitor. La plecarea din Viena, Nichifor Crainic s-a oprit la Cluj. El îl anunță că, de la 20 octombrie 1922, *Gândirea* va fi tipărită la București, în atelierele „Culturii Naționale“. Insista, cum o făcuse și în scrisori, ca Lucian să plece la București și se angaja să găsească o rezolvare precarei lui situații materiale. La 28 septembrie, îi scria „lucruri niai sigure“: *Lamura*, care apărea din 1919, la București, sub conducerea lui Al. Vlahuță și I. Al. Brătescu-Voinești, urma să se transforme de la 1 octombrie într-o revistă de literatură și artă, cu numele schimbat, dar încă nefixat. În consecință, Lucian Blaga va fi „redactor la această revistă cu leafă fixă, nu tocmai mare, fiindcă are să iasă tot lunar. Eu voi fi director cultural al Fundației «Principele Carol» și voi mijloci pe lângă dl. Mugur să te numească pe tine corespondentul instituției la Cluj. O să mai iasă și de aici ceva“¹¹⁴. Însă nimic concret nu se va materializa.

Numărul 2-3, din noiembrie-decembrie 1922 al revistei *Lamura*, ce-și păstrase titlul inițial, și în care se afla și poezia lui Blaga, *Heraclit lângă lac*, va apărea într-adevăr „transfigurat, aproape de nerecunoscut – în bine“, cum îi scria în decembrie 1922, „înainte de anul nou ortodox“, N. Crainic din București, însă revista va continua să aibă, până în 1928, aceeași structură accentuat pedagogică, fiindcă se adresa cu predilecție învățătorilor din mediul rural. La 1 ianuarie 1923, Nichifor Crainic era numit director al secției culturale, la Fundația „Principele Carol“. Promisiunea anterioară de a-i face lui Lucian „de acolo ceva fix lunar, măcar 1.000“ a fost imposibilă, motiva, deoarece „tot venitul revistei se duce la tipar“¹¹⁴.

Substanțial se va dovedi, din nou, sprijinul lui Sextil Pușcariu. La începutul lunii mai 1922, Editura Cultura Națională, condusă de V. Pârvan, l-a numit pe Pușcariu membru în

direcția instituției și i-a încredințat responsabilitatea editării unei colecții școlare, intitulată „Cartea cea bună“. În volume format de buzunar, în aproximativ 70–90 de pagini, urmau să apară ediții de popularizare din operele scriitorilor clasici români. Volumele aveau o structură tip: o prefață, ce oferea minime date biografice și o caracterizare generală a scrierilor incluse în ediția respectivă, textul propriu-zis și mai multe planșe alb-negru. Profesorul i-a propus lui Lucian Blaga să redacteze numerele 5–7 ale colecției, întocmind două ediții din versurile lui Eminescu: una, *Poezii lirice*, cealaltă, *Poezii filosofice, sociale și satirice*, apărute în 1923, și o altă ediție din *Cântarea României*, de Al. Russo, tipărită în 1924. Pentru fiecare volum primea 4.000 de lei.

Anul 1922 se apropia de sfârșit și Lucian Blaga se simțea eliberat de povara unei griji apăsătoare. Cornelia era sănătoasă, dar soțul îi interzisesese să-și exercite profesiunea de medic stomatolog în care se specializase. Era în stare, afirma, să asigure căsniciei o existență materială decentă din propria lui muncă. Lunile de toamnă i-au adus câteva mărunte satisfacții. Revistele *Burke* din Cernăuți, *Aurora*, *Jovö* și *Tuz* din Cluj i-au publicat versuri în limbile germană și maghiară. În traducerea lui V. Bologa, *Prager Presse* i-a tipărit, în decembrie, poezia *Pluguri*. Același ziar îi publică propriul lui eseu, *Dichtung und Welt*, în care caracteriza personalitatea lui Eminescu.

I-au făcut plăcere aprecierile lui Onisifor Ghibu, profesor acum la Universitatea din Cluj. Îi oferise în primăvară „un exemplar cu câteva cuvinte de dedicație“⁵⁶, din teza de doctorat și la sfârșitul lunii decembrie citea în săptămânalul *Adevărul literar și artistic* o elogioasă prezentare. *Cultură și cunoștință* „nu este ceea ce sunt de obicei tezele acestea“; cartea „este o lucrare de gândire filosofică originală“. Autorul este „stăpân desăvârșit pe întreg câmpul filosofiei, liber de orice influență a vreunui filosof [...]. El vorbește despre problemele cele mai grele, într-o formă atât de ușoară și de naturală, încât abia când ai lăsat cărticica din mână îți aduci aminte că ea este o carte de

filosofie“. Și încheia cu această profetică interogație retorică: „I-o fi scris d-lui Blaga să fie printre întemeietorii unei filosofii românești vii, în sensul acesta, făcând legătura cu sufletul nostru național, cu tradiția noastră culturală și cu misiunea noastră istorică, să străbată adânc ființa și viața neamului nostru“¹²⁶. După recenziile lui Al. Bogdan, Scarlat Struțeanu și Eugeniu Speranția, aceasta, singura venită din partea unui specialist în filosofie, era cu adevărat substanțială.

Într-una din primele zile ale noului an 1923, l-a căutat la redacția ziarului *Patria* poetul maghiar Bárd Oscar, medic de profesie, cu doi ani mai vârstnic decât Lucian Blaga. Citise poemul dramatic *Zamolxe* și, fascinat de text, a început să traducă întâia scenă în limba maghiară. A arătat paginile autorului și i-a cerut permisiunea de a traduce piesa integral; intenționa să o prezinte Teatrului Maghiar din Cluj. Surprins, dar sceptic, Blaga a acceptat.

La cumpăna noului an, încheiase *Tulburarea apelor*. A retranscris drama cu cerneală verde și textul, însoțit de ilustrațiile lui T. Damian, editat tot de „Ardealul“, a apărut la începutul lunii martie 1923. În tot cursul anului 1923, s-au scris despre această piesă patru recenzii, iar în următoarele trei decenii, șase! Autorul a trimis un exemplar comitetului de lectură al Teatrului Național din București, dar drama a fost refuzată, fiindcă acolo – se va destăinui Lucian Blaga în interviul acordat lui Felix Aderca – predomină ideile domnilor I. Al. Brătescu-Voinești și Mihail Dragomirescu. Oricum, în primăvara anului 1923, Lucian Blaga a hotărât să renunțe pentru o vreme la teatru.

Se observă în aceste luni la Lucian Blaga o mai accentuată întoarcere spre artele plastice. În multe articole din *Patria*, abordează problemele teoretice ale picturii, analizează felurite aspecte ale impresionismului și expresionismului, emite opinii despre sculptură, frecventează expozițiile și scrie despre Aurel Ciupe, Catul Bogdan, Nagy Istvan ș.a.

Din tinerețe fusese atras de pictură. La Sebeș, picta, în ulei, după diverse tablouri. Horia Teculescu își amintea cum, adesea,

Ana Blaga îl dojenea „că i-a umplut casa cu tablouri, de care ce-o să zică lumea?

– Lasă, mamă, răspundea fiul, că o să te bucuri pentru suferința de acum, când vei vedea numele meu scris cu roșu în calendar⁴¹. De Crăciun, în 1916, i-a expediat și Corneliei la Viena un „mic tablou”: „N-am avut ceva mai bun de copiat și numai atâta m-a ajuns brăcinarul talentului²⁶.

În 1923, Lucian Blaga s-a apropiat de Tase Damian, graficianul *Gândirii*. După ce a desenat ilustrațiile la *Tulburarea apelor*, Lucian Blaga a acceptat să-i realizeze portretul și a venit de câteva ori în casa părinților lui Damian, din fosta stradă a Băii, la nr. 17. Din penelul lui Damian a ieșit un bărbat masiv, comun, cu fața rotundă, din care numai zâmbetul amintește de tânărul Blaga²⁷. Lipsit de relevanță pentru omul Blaga, portretul lui Damian dezvăluie grija excesivă a tânărului pentru îmbrăcăminte. Din toată ținuta lui: costum cu vestă, cămașă albă, papion se simte o distanțare de cotidian, de trăire în istorie.

Amintirile lui Tase Damian relevă intensitatea cu care tânărul de atunci recepta sentimentul eternității. Într-o după-amiază de toamnă, pe dealul Feleacului, culcați pe iarbă sub razele soarelui palid de septembrie, Damian a zărit pe o culme din apropiere un cioban și a auzit o doină, cântată din fluier, ce „părea că vine de undeva de mai departe, de foarte departe.

– Hai, mă, să-l vedem mai bine, i-am zis lui Lulu.

– Lasă, Cocolo, că tot ăla e.

– Care? am întrebat eu.

– Cel de acum două mii de ani!²⁷.

Atunci sau în altă zi asemănătoare, privind o pajiște cu „flori dese ca un covor“, Blaga rosti: „Pe aici a zăbovit și Zamolxe. Și aceste flori l-au văzut pe Zamolxe pentru că ele de mii de ani trăiesc aici regenerate mereu din aceeași rădăcină...“²⁷.

În redacția ziarului *Patria*, Lucian Blaga l-a cunoscut pe Romul Ladea. Tânărul i s-a prezentat într-o zi cu o scrisoare de recomandare de la Aron Cotruș. „Eram abia trecut de 20 de ani

când l-am cunoscut – rememora întâlnirea sculptorului; sorbeam cu evlavie gândurile lui înalte, care străluceau de claritate și căldură, vorbele lui despre Van Gogh, despre cultură, despre artă, despre viață. Ascultându-l, am avut momente de fericire pentru tinerețea mea...¹²⁷. Cei doi și-au descoperit o adversitate comună față de amatorismul în artă, „punctul de plecare al ulterioarelor ample întrețineri”⁴¹, iar Lucian Blaga a scris cu plăcere în *Patria*, în mai și în decembrie 1923, despre revelația sculpturii lui Romul Ladea. Interesul deosebit arătat de Lucian Blaga artelor se explică prin faptul că începuse să redacteze *Filosofia stilului*, studiu ce intenționa să-l prezinte ca teză de docență la Universitatea din Cluj.

În vara aceluiași an, s-a împrietenit cu poetul Emil Isac, în tovărășia căruia, adesea, mergea la fabrica de bere din Cluj: „Era frumos – va evoca nostalgic, după opt ani scena, Lucian Blaga –, fiindcă eram mai tineri, neatinși încă de griji prea mari și încă neîncercați de boale”¹²⁸.

Contemporanii au reținut și sociabilitatea lui Lucian Blaga. În vara anului 1923, sub auspiciile S.S.R., s-a organizat, timp de o lună, un turneu de șezători literare, în toate regiunile țării, sub președinția lui M. Sadoveanu. Printre participanți se aflau: Liviu Rebreanu, Camil Petrescu, Cezar Petrescu, Ion Pillat, G. Topârceanu, frații Teodoreanu. La Cluj, s-au oprit la restaurantul New York, unde Lucian Blaga, Vintilă Rusu-Șirianu și alți scriitori clujeni, organizatorii primirii, îi așteptau. La o masă imensă, în formă de potcoavă, Sadoveanu, în mijloc, mânca cu o poftă contagioasă. Privindu-l, Ionel Teodoreanu îi șopti lui Blaga:

„– De când îl cunosc mă tot frământă o întrebare: cum se va fi comportat, cum i-o fi vorbit Sadoveanu fetei îndrăgite, la prima lui iubire? Sub un tei, sub un castan...”

Blaga, cu vorba lui domoală, a glăsuț încet:

„– Eu mi-l închipui sub un stejar, pe o bancă, într-o grădină bătrână, pe înnoptat... Va fi stat o oră, două, poate mai mult, cu mâna pe mâna fetei iubite. Și a tăcut. A tăcut. Târziu de tot,

când a început să cânte privighetoarea eternul tril de amor, el va fi ridicat mâna arătând spre înaltul de unde venea cântecul și a spus, cu glas domol, de șoaptă: «Auzi?»¹²⁹.

Deși lucra la teza de docență, activitatea filosofică nu absorbea întregul potențial de creativitate al tânărului Blaga. La două luni după apariția volumului *Pașii profetului*, încredințase *Gândirii* poema *Orbul*, similară prin structură cu problematica poemului *Zamolxe*. Până la sfârșitul lunii decembrie 1923, publicase 21 de poezii, cele mai multe în *Gândirea*. Din cele 27 de poeme ale culegerii ce se va numi *În marea trecere*, șase vor fi incluse direct în paginile cărții, ceea ce demonstrează că au fost redactate în perioada ianuarie-februarie 1924¹³⁰.

Compararea poeziilor publicate în periodice cu cele introduse în volum dezvăluie faptul că poetul a intervenit, uneori decisiv, în text, urmărind tenace incifrarea și contragerea imaginii în simbol. Tânărul care, în urmă cu câțiva ani, elogia, romantic, spontaneitatea inspirației, convins că versiunea inițială este superioară, deoarece „critica și lucrarea conștientă strică ce-a făcut cu mult mai bine inconștientul”²⁶, era lăsat în urmă de exigentul om matur. Lucian Blaga modifica, schimba, transforma, reformula și remodifica modificările spre a obține un spor de concentrare, necesar învăluirii în taină a sensului general al poemelor.

Din întoarcerea către întâia vârstă biologică: „sângele meu strigă prin păduri / după îndepărtata-i copilărie“, din valorificarea amintirilor: întâlnirea cu Erji, pe munte, în 1902, din fascinația exercitată de icoanele pe sticlă ale pictorului naiv Picu Pătruț din Săliște, din deznădejdea existențială: „Între răsăritul de soare și-apusul de soare / sunt numai tină și rană“, din complexitatea trăirilor interioare: „Viața mea a fost ce vrei, / câteodată fiară, / câteodată floare, / câteodată clopot – ce se certa cu cerul“ – din toate răzbat ecourile, directe sau estompe, ale celor doi ani de speranțe și deziluzii.

La 29 februarie 1924, Teatrul Maghiar din Cluj a prezentat în premieră poemul *Zamolxe*, în traducerea lui Bárd

Oscar, cu Fargács Sandor în rolul principal. Aflat în sală, cu soția, Lucian Blaga a fost îndelung ovaționat și chemat la rampă¹³¹.

În numărul din 19 martie, ziarul *Patria* anunța apariția volumului *În marea trecere*, editat de „Radio-Reclame, România Cluj“. Cu identică ezitare, critica receptează și acest nou volum. Pe Lucian Blaga l-au afectat îndeosebi comentariile aproape integral negative semnate de Mihail Ralea în numărul din mai al *Vieții Românești*, unde volumul de versuri constituia un pretext pentru a respinge ideile expuse de Blaga în *Stiluri fundamentale*, capitol din *Filosofia stilului*, publicat la începutul anului în *Arhiva pentru știință și reformă socială*.

Anul 1924 începuse sub semnul unei promițătoare bune stări materiale pentru familia Blaga. Sextil Pușcariu i-a oferit lui Lucian funcția de redactor la revista *Cultura*. Încă din toamna anterioară, profesorul Pușcariu, membru permanent în delegația română la Liga Națiunilor de la Geneva, a intuit ce efect propagandistic ar avea printre delegațiile străine editarea unei reviste, la Cluj, ce și-ar propune realizarea coeziunii forțelor intelectuale românești și ale minorităților naționale din Transilvania. Într-un moment potrivit, a expus ideea lui Constantin Banu, ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice între anii 1922–1923, în guvernul liberal. În mai 1923, Constantin Banu a aprobat pentru revistă suma de 4.000.000 de lei⁸⁴.

La 17 octombrie 1923, a avut loc întâia ședință a comitetului redacțional al revistei *Cultura*. Publicația era redactată în limbile română, franceză, germană și maghiară. Fiecare secțiune era condusă de un redactor; de cea românească se îngrijea Lucian Blaga; de secțiunea franceză răspundea Yves Auger, profesor de limba și literatura franceză la Universitatea din Cluj, angajat la 20 septembrie 1921 cu contract pe cinci ani; de cea maghiară, Kristóf György, profesor de limba și literatura maghiară la aceeași Universitate, iar responsabilitatea paginilor de germană

revenea profesorului Oskar Netoliczka, directorul liceului de limbă germană „Honterus“ din Braşov. Secretar de redacţie a fost numit Valeriu Bologa¹³².

Cultura nu-şi propunea „să consacre talente“; „...ea e destinată – se preciza în articolul program – să creeze o trăsătură de unitate între conştiinţe etnice diferite în esenţa lor intimă, dar unite prin numeroase şi nobile interese comune“. Dar, în acelaşi timp, intenţiona să afirme peste hotare valorile literare şi ştiinţifice româneşti, oferind străinătăţii imaginea reală a potenţialului intelectual autohton. În acest scop, au fost trimise invitaţii de colaborare personalităţilor din ţară: N. Iorga, Octavian Goga, Mihail Sadoveanu, V. Babeş, D. Gusti, V. Pârvan, Gh. Vâlsan, Ion Bianu, dar şi intelectualităţii minoritare: Friederich Teutsch, Lutz Korodi, Karácsony János, Bitay Arpád, Koos Karoly ş.a. Revista a publicat studii de arheologie şi etnografie, de istorie generală şi istorie a culturii, a mişcării artistice contemporane.

Una dintre îndatoririle redacţionale ale lui Lucian Blaga era „să selecţioneze operele literare româneşti vrednice de a fi traduse“⁵³ în limbile franceză, germană sau maghiară, urmărind astfel să introducă valorile autohtone în circuitul ideatic european. Cu pseudonimul „Luca Moga“, Lucian Blaga semna dări de seamă asupra mişcării filosofice autohtone, recenzând *Idei şi forme istorice* de V. Pârvan, *Curs de psihologie*, de Rădulescu-Motru şi *Introducere în filosofie*, de Mircea Florian. Cu iniţialele „L.B“, a semnat o dare de seamă despre turneele teatrale ale lui Gr. Manolescu şi un comentariu pe marginea articolelor lui Nichifor Crainic din *Gândirea*. În numărul dublu, 5–6, urmau să apară trei poeme eminesciene traduse de Lucian Blaga în germană: *Somnoroase păsărele (Vöglein)*, *Afară-i toamnă (Herbst)* şi *Trecut-au anii (Sonett)*. În acelaşi număr, redactorul secţiei germane intenţiona să introducă şase poeme de Lucian Blaga, traduse de doamna Maria Dima, soţia lui Gh. Dima, muzicologul, dar stilizate de germanistul Netoliczka.

Prezența lui Lucian Blaga în redacție nu era, practic, necesară. Trebuia numai să-i înmâneze lui Valeriu Bologa, la o dată stabilită dinainte, materialele secției de care răspundea. Noua funcție, care-i lăsa mult timp liber propriilor proiecte literare, l-a determinat să renunțe la munca de ziarist.

Pretextul l-a constituit un minor conflict de opinii cu conducerea redacției *Patria*. În numărul 65, de joi 27 martie 1924, la rubrica *Note*, Lucian Blaga a publicat articolul, nesemnat, *O întinerire*, în care ironiza închiderea revistei *Convorbiri literare* într-un vetust tradiționalism. După război, glorioasa revistă de odinioară ajunsese într-o fază de „cristalizare senilă”; acum reapare sub conducerea lui Al. Tzigara-Samurcaș într-o nouă înfățișare grafică, „dar colaboratorii sunt tot cam cei de altădată.”

A doua zi, direcțiunea a tipărit *O lămurire* în care dezaproba atitudinea și se desolidariza de verdictul salariatului său. „În numărul de ieri al ziarului nostru la *Note* a apărut o apreciere asupra *Convorbirilor literare*, apreciere care nu redă decât convingerea redactorului care a scris-o, a d-lui Blaga. În special frazele: «Păcat numai că colaboratorii sunt cam tot cei de altădată» și «Dacă s-ar mărgini la atât părăsind literatura chemarea *Convorbirilor* am înțelege-o și am zice că e în adevăr frumoasă» – nu acopăr convingerea ziarului nostru. Noi credem dimpotrivă că literatura românească după cum în trecut, așa și azi, trebuie să aibă loc în cea mai veche revistă literară a noastră cu un trecut așa de mare, și că nu e nici un păcat dacă întâlnim în coloanele ei literatură care nu rupe cu tradiția”. Lucian Blaga profită de prilej și părăsi ziarul.

La *Cultura*, majoritatea problemelor de serviciu cu secretarul de redacție le rezolva prin corespondență, ceea ce a creat multora impresia că Lucian Blaga se afla în această perioadă la Lugoj, când în realitate a continuat să locuiască pe strada Moșilor, nr. 18, în Cluj, până la începutul lunii aprilie. Din materialele de arhivă reiese că Lucian Blaga dispunea de largi atribuții pentru secțiunea sa. Hotăra ce anume să se traducă și contracta colaborările. Astfel, îi propune lui Liviu Rebreanu

să tălmăcească ceva „din autorii sași sau maghiari ai Ardealului”¹⁴³, îi solicită lui Kristóf György traducerea schiței *Fefelega* de Ion Agârbiceanu și a unei poezii de Demostene Botez⁴¹. Traducerile erau remunerate cu 150 de lei pagina de revistă, ceea ce echivala cu două pagini dactilografiate.

Tipărită de Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, *Cultura* apărea o dată la două luni, în remarcabile condiții grafice; întâiul număr s-a ivit la începutul lunii ianuarie 1924; numărul 4 și ultimul, în primele zile ale lunii iulie. Subvenția acordată de C. Banu era aproape epuizată după editarea numărului al treilea. Profitând de prezența în București, la sesiunea Academiei Române, Sextil Pușcariu a obținut în ziua de 6 iunie, la orele 18, o audiență la rege. I-a prezentat noul volum din *Dacoromania* și primele trei numere din *Cultura*, sugerând eventualitatea subvenționării celei din urmă de către Ministerul de Externe. Regele a apreciat inițiativa, a lăudat străduința de a nu jigni sentimentele naționale ale minorităților naționale și a promis că va da dispozițiile necesare pentru sprijinirea revistei. La 10 iulie, Sextil Pușcariu încasa de la Ministerul de Externe ajutorul pentru *Cultura*. Însă I. G. Duca îi aprobase numai... 20.000 de lei. Derizorie, suma abia îi permitea să scoată „cu ce am, câne-câinește, numărul din iulie”⁸⁴. În august, înaintea plecării la Geneva, Sextil Pușcariu a avut o întrevedere cu Al. Lapedatu, noul ministru al cultelor și artelor, de la care obține promisiunea unei subvenții pentru numărul 5-6; făgăduiala nu s-a materializat și *Cultura* și-a încetat apariția.

În scurta sa existență, ecoul revistei a fost mare. În țară, ea a trezit reacții critice și aprecieri elogioase, iar în străinătate – unde Sextil Pușcariu a dus personal la Geneva mai multe zeci de exemplare, dăruindu-le personalităților literare și științifice europene – a suscitat un viu interes. Totodată, a fost „oferită sau cerută, rând pe rând, de publicații străine, de filologi cu renume (Tiktin, Schuchardt, Mario Roques ș.a.), ajungând să aibă legături cu redacții, institute de cercetare și cercuri științifice din Berlin, Praga, Milano, Stuttgart, Graz, Londra, Verona, Cagliari, Viterbo, Windhaek...”¹³².